

A. GALLOTTA - G. BOVA, "Documenti dell 'Archivio di Stato di Venezia concernenti il principe ottomano Cem" [Osmanlı şehzadesi Cem hakkında Venedik Devlet Arşivinde bulunan belgeler] *Studi Magrebini* XI (1980) S. 175-199.

Osmanlı tarihinin en talihsiz kişilerinden biri olan Sultan Cem hakkındaki araştırmalara bir yenisi daha katılmış bulunuyor. Yeniçağ devri Osmanlı tarihi için en belli başlı arşivlerden biri sayılan Venedik arşivinde bu talihsiz kişi hakkında belge bulunduğu çok önceden beri biliniyordu¹. Hakkında en fazla yayın yapılanlardan birisi olan Cem için 7 tane belge daha açıklamalı bir şekilde kaynakçalara girmektedir. Devrin diploması dili olan yunanca yazılmış beşinden başka Venedik lehçesiyle yazılmış iki tanesinin belgebilimine uygun bir yayın ile araştırmacıların hizmetine verilmesi, karanlık kalmış bazı noktaları aydınlatmaya yarayacaktır. A. Gallotta giriş ile tarihsel notları hazırlamış, G. Bova ise esas yunanca metinleri basılı hale getirmiştir. 189. sayfada konulan bir dipnotun, türk tarihi üzerinde çalışmaları ve değerli kaynak yayınları ile tanıştığımız (Elizabeth) Oikonomides'e yaptığı yardımlardan dolayı teşekkür vardır.

Konunun araştırmacıları osmanlı dönemi belgeleri üzerinde durup günümüze dek yapılan araştırmaların genel bir panoramasını vermeyi uygun bulmuşlardır. Yunan diliyle yazılı türk belgeleri hakkında epey araştırma yapıldığı için² bu konuyu daha detaylı ele almakla giriş yapmışlardır. XIII. yüzyıldan başlayarak II. Selim zamanına dek süren bu konu araştırmalar için çekici konular arasındadır. Şimdi bunlara yapılan katkı, varlığı yıllardan beri bilinmekte beraber A. Bombaci tarafından bir türlü yayınlanmayan bir deftere dayandırılmıştır. *Liber Graecus* diye tanınan bu belge demetinin uzantısı sonraki yıllarda Venedik Cumhuriyeti bürokrasisi tarafından devam ettirilmiştir³. Araştırmacılar Cem Sultan'ın faaliyetinin bir kısmını yansıtan bu belgelerin diplomatik özelliklerini ihmal etmemişlerdir. *Intitulatio* kısmından başlayarak, diğer ana bölümleri de işleyen A. Gallotta hocasının yarım bıraktığı bir işi tamamlamış bulunuyor. Yıllardan beri yunanca yazılı türk belgelerindeki özellikleri yayınlayacağı vaad eden A. Bombaci, bunu yerine getirmemişti.

¹ Thuasne ve Lamansky tarafından yapılan yayınlar.

² Gösterdikleri kaynakların bir tahlili şu kitapta da yapılmıştı: S. Vryonis Jr, *The decline of medieval hellenism in Asia Minor and the process of Islamisation...*, Los Angeles, 1971, s. 461-463.

³ Bombaci armağanı için verdiğimiz makalede bir kısım defterlere yazılı ve çeviriler de yapılmış belgeler koleksiyonunu değinmiştik. [bu yazının ilk provalarını verdiğimiz sırada yayımlandı: "Venedik Devlet Arşivi'nde Bulunan İstanbul Balyosu Arşivi üzerinde Bir Araştırma", *Studia Turcologica Memoriae Alexii Bombaci Dicata*, Napoli 1982, s. 469-480

Belgelerin yayınında ana metin ile çeviri verilmiştir. Diğer araştırmalarda alıttığımız özet (regesta) burada yoktur. Kısa bir haber verecek olursak: 27 Ağustos 1482 tarihli birinci belgede Bayezid II., kardeşinin kendisine karşı ayaklandığını ve Arabistan'a kaçtıktan sonra tekrar dönüp girişimde bulunduğunu haber verip Ankara'ya kadar ilerlediğini, burada kendisine hiç kimse yardım etmediği için Karaman'a ve orada da tutunamayınca kıyı kesimine gidip Rodos'a geçtiğini ve şimdi de yeni hazırlıklar yapıldığını da ekler. Şimdi Venediklilerin bu karışıklıkta kendisine yardım etmesini beklediğini ve görüşmenin Karagöz adlı adamı ile yapılmasını ister. 2. belge 9 Eylül 1482 tarihlidir. Rodos adasından başka bir yere gidecek olan Cem'i en iyi izleyecek olanlar Venediklilerdir. Tutuklamalarını veya kendi ülkelerinde barındırmalarını ister. 3. belge 15 Eylül 1482 tarihlidir. Sultan Bayezid daha önce yazdığı mektuplara yanıt alamadığını ve bu hususun çabuklaştırılmasını ve ellerindeki haberin kuluna verilmesini ister. 4. belge Şubat 1482 tarihlidir. Fransa'ya gidecek olan İskender için gerekli kolaylıkların sağlanması isteniliyor. 5. belgenin tarihi yoktur ve Venedik lehçesinde yazılmıştır. Kıbrıs adasındaki Venedik yöneticisi (provveditore) Lorenzo Gritti'ye yazılan mektupta, Kıbrıs adasına geçmesi muhtelem Cem Sultana hiç bir yardım yapılmaması ve hatta tutuklanması haber verilir. 6. belge, Cem Sultanın validesi tarafından 4 Temmuz 1488 günü Kahire'den yazılan bir mektuptur. Cem Sultanın tahta geçirilmesi için Venediklilerin yardım etmesi istenmektedir. 7. belge 21 Ocak 1494 tarihini taşımaktadır. Bayezid II, devrin Venedik doge'sine yazdığı mektupta Roma'ya giden Kasım Çavuş'un, Papanın elçisi ile birlikte Venedikliler eline tutsak düştüğü ve elindeki malların alındığını haber verdikten sonra, zararın karşılanmasını ister.

En son konan haber ise, tam basım sırasında Cem Sultan hakkında yapılan bir demet belge yayınıdır: J. Lefort, *Topkapı Sarayı arşivlerinin yunanca belgeleri. Cem Sultan'ın tarihine katkı*, Ankara 1981. İki tarafın birbirinden habersiz kalması arada bazı boşlukların kalmasına neden olmuştur. Bununla beraber elde düzenli yapılmış metinlerin bulunması ileride yapılacak çalışmaları kolaylaştıracaktır. Kaynaklar arasında iki tane yeni yapılmış araştırmayı görmek isterdik:

Semavi Eyice, "Sultan Cem'in portreleri hakkında" *Belleten XXXVII/145* (1973) s. 1-49.

Halil İnalçık, "A case study in renaissance diplomacy. The Agreement Between Innocent VIII and Bayezid on Dijem Sultan", *Türklük Bilgisi Araştırmaları III* (1979) s. 209-230.

Türk tarihinin bu talihsiz kişisi, hakkında en fazla yayın yapılanlarından birisi olarak⁴ kaynaklarımızda yer almaktadır. Bu güzel derlemeyi meydana getirenlerin, arşiv ve kütüphanelerimizde daha ele alınmadık kayıtları incelememiz gerektiğini bize hatırlatmaları en büyük bir hizmettir. Kendilerini tebrik ederiz.

Yrd. Doç. Dr. MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

⁴ Şu kitabı da notlar arasında görmek isterdik: K. M. Setton, *The papacy and the Levant (1204-1571)*, c. 2 1978, s. 381-416 arasındaki "Innocent VIII, Jem Sultan, and the Crusade (1484-1490)".